

900 let na sledi listine v preteklost naših krajev pod Šmarno goro

Najstarejši ohranjeni zapisi in prve omembe imen krajev v zgodovinskih virih tako med raziskovalci kot tudi med širšo javnostjo vzbudijo več zanimanja in pozornosti kot drugi pisni viri. Njihov pomen je zlasti v človeški naravi, ki tudi v preteklosti išče svoje skrajne meje. Zaradi tega nikoli ne bomo čisto prepričani, da je tisto, kar je za nas tukaj in zdaj najstarejše, tudi v resnici tako. Možnost naknadnih arhivskih odkritij je potrebno vsaj dopustiti. Nedvoumno pa ostaja, da je zapisana beseda, posebej iz najstarejših obdobij, najbolj pristno sporočilo zgodovine, ki v zavesti ljudi krepi njihovo samozavedanje in pripadnost.

Zgodovino je mogoče pisati na podlagi kritične analize pisnih virov, ki pa jih za osrednje slovensko ozemlje vse do 13. stoletja ni prav veliko. 12. stoletje je večinoma še precej zavito v temo, pri tem pa nam niti arheološke raziskave ne morejo veliko pomagati. Tudi po madžarskih vpadih v prvi polovici 10. stoletja se na slovenskih tleh še dolgo ni vzpostavil niti večji posvetni niti cerkveni center moči, pri katerem bi se iz obdobj splošne nepismenosti lahko ohranili zapisani sledovi življenja. Nad ozemlji slovenske poselitve, na katera se je okreplil pritok iz nemškega severa, so takrat odločali bodisi v furlanski soseščini bodisi na Bavarskem, kjer so se v obliki notarskih zapisov ali na listinah v raznolikih pravno - lastniških zadevah ohranili tudi najstarejši zapisi imen naših krajev v latinskem jeziku.

Med redkimi listinami iz začetka 12. stoletja je ohranjeno besedilo listine, v kateri se prvič omenja tudi sedem krajevnih imen izpod Šmarne gore. Poleg župnije v Vodichah so navedene tudi cerkvice in kapele, ki so jih v njenih mejah postavili krajevni zemljiški posestniki v Hrašah, Smledniku, Spodnjih in Zgornjih Pirničah, v Šmartnem pod Šmarno goro in v Trbojah. Izvirna listina je izgubljena, ohranjena pa sta dva, skoraj enaka prepisa v zbirki Bini, ki jo je na podlagi listin v oglejskem arhivu v prvi polovici 18. stoletja sestavil Giuseppe Bini (1689–1773), nadduhovnik v Huminu (Gemona). Oba prepisa se zdaj nahajata v Kapiteljskem arhivu v Vidmu (Udine). Ker je v obeh prepisih več očitnih in povsem enakih napak, je zelo verjetno, da nista bila narejena po izvirniku, ampak po nekem že obstoječem in ne ravno natančnem prepisu. Del besedila je na začetku izpuščen, kar otežuje njegovo polno razumevanje.

Ker listina ni datirana, prav tako pa ni znan kraj, kjer je nastala, je njena datacija v preteklosti povzročala precejšnje težave. Okviren datum njenega nastanka je v besedilu listine izražen v formulaciji ob njem sklepu, kjer je pojasnjeno, da je bila izdana v času patriarha Ulrika. Ker pa sta bila v razdobju dobrega pol stoletja na oglejskem prestolu dva patriarha s tem imenom, je prihajalo, tako npr. v zbirki Bini, do pogostih zamenjav. Z natančno analizo ohranjenih oglejskih listin od 11. do 13. stoletja je bilo ugotovljeno, da so listine brez podatkov o kraju in datumu nastanka značilne za patriarha Ulrika I. (1086 – 1121) iz rodbine tedanjih koroških vojvod Eppenstein.

Prvo kratko navedbo o obstoju prepisa listine v zbirki Bini («12. stoletje. Listina za Kranjsko») je v novejši zgodovinopisni literaturi leta 1870 objavil štajerski deželni arhivar Joseph Zahn, transkripcijo prepisa latinskega besedila z regestom v slovenščini in temeljito spremno

študijo pa sta leta 1939 objavila zgodovinarja Milko Kos in Josip Žontar v članku »Neznana listina o gorenjskih lastniških cerkvicah« v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo. Milko Kos je z analizo listinskega formularja utemeljil pristnost in čas nastanka listine »okoli leta 1118«. Zaradi podobnosti s prav tako nedatirano »podjunsko listino«, po njej pa z vrsto prič z listino, ki je bila 10. novembra 1118 izdana za samostan Možac, je sklepal, da »tudi nastanek te verjetno ni daleč od 1118«. Josip Žontar je listino analiziral po vsebini, ugotavljal istovetnost navedenih oseb z osebami v drugih listinah in z navedbo virov razrešil imena krajev. Postavil je tudi vrsto domnev, ki jih listina ob pomanjkanju drugih virov poraja. Na podlagi njune objave so slovenski regest in latinsko besedilo pozneje objavili tudi drugi.

Listino je na ukaz patriarha Ulrika v navzočnosti navedenih prič potrdil oglejski arhidiakon Oton. »V imenu svete in nedeljive Trojice« so v njej naznanili, da sta Eberhard in Bertold iz Kranjske dala oglejski cerkvi in župniji Vodice navedeno alodialno posest, druga zemljišča kakor tudi služabnika Diekera in Kacelina ter deklo Geppo pod pogojem, da so cerkvice in kapele v navedenih krajih, ki sta jih zgradila ona dva in njuni predniki, dobile krstno in pogrebno pravico. Na podlagi te listine so raziskovalci visokega srednjega veka prepričani, da je bila Gorenjska že okoli leta 1100 prepletena s cerkvami, ki so jih postavljali krajevni posestniki, čeprav še brez duhovnika in župnijskih pravic.

Več o vsebini listine, analizi obeh prepisov ter o drugih vprašanjih, povezanih z listino ob njeni 900-letnici, bo mogoče izvedeti na domoznanskem večeru v Knjižnici Medvode dne 17. aprila 2018 ob 19.30. Na njem bosta prvič javno predstavljena digitalna posnetka obeh ohranjenih prepisov iz Kapitelskeha arhiva v Vidmu, celotna transkripcija latinskega besedila z opombami in popoln prevod v slovenskem jeziku.

mag. Stane Okoliš